

**НАУКОВО-
МЕТОДИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ**

**ПОРЯДОК ВІДБОРУ ЗРАЗКІВ
З ПОВЕРХОНЬ ДОВКІЛЛЯ ПРИ ПЕРВИННОМУ
ВИРОБНИЦТВІ ТА НА ПОТУЖНОСТЯХ
З ОБІГУ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА У СФЕРІ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ
МІКРОБІОЛОГІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ**

2024

УДК 614.3:579.63 (083.13)

Науково-методичні рекомендації затверджено і прийнято до друку на Вченій раді Білоцерківського НАУ (протокол № 5 від 15.02. 2024 р.)

Науково-методичні рекомендації затверджено і прийнято до впровадження в практику Науково-методичною комісією НМЦ вищої та фахової передвищої освіти Міністерства освіти і науки України (протокол № 3 від 19.04. 2024 р.).

Розробники:

Тімченко О.В., Кіт А.А., Богатко Н.М., Скрипка Г.А. Гурський Р.Й., Раховський І.Д., Богатко А.Ф.

Порядок відбору зразків з поверхонь довкілля первинного виробництва, потужностей, об'єктів санітарних заходів та у сфері господарської діяльності для мікробіологічних випробувань: науково-методичні рекомендації / О.В. Тімченко, А.А. Кіт, Н.М. Богатко, Г.А. Скрипка, Р.Й. Гурський, І.Д. Раховський, А.Ф. Богатко]. Івано-Франківськ, 2024. 35 с.

Науково-методичні рекомендації призначені для спеціалістів вимірювальних лабораторій, регіональних, міських, районних та міжрайонних, спеціалізованих, уповноважених лабораторій та фахівців, що здійснюють контроль (нагляд) за об'єктами, які пов'язані з виробництвом, обігом харчових продуктів і кормів, здоров'ям та благополуччям тварин, а також контроль у сфері санітарного законодавства, для науково-дослідних установ, слухачів факультетів післядипломного навчання, науковців, викладачів та студентів вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації зі спеціальності 211 «Ветеринарна медицина» у галузці знань 21 – «Ветеринарія», дисципліни «Санітарна мікробіологія».

Рецензенти: Лясота В.П., доктор вет. наук., професор; Козій В.І., доктор вет. наук., професор (Білоцерківський НАУ).

З М І С Т

Сфера застосування	3
РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНЕ ПОЛОЖЕННЯ	
1. Контроль харчового ланцюга	5
2. Санітарно-мікробіологічний контроль побуту	9
РОЗДІЛ ІІ. ПІДГОТОВКА ВИТРАТНИХ МАТЕРІАЛІВ ДО ВІДБОРУ ЗРАЗКІВ З ОБ'ЄКТІВ ДОВКІЛЛЯ	
1. Вимоги до витратних матеріалів	10
2. Підготовка витратних матеріалів для відбору змивів	10
3. Підготовка витратних матеріалів для відбору відбитків	13
4. Матеріали для відбору зразків з підлоги на фермах	15
5. Підготовка нейтралізуючих рідин	15
РОЗДІЛ ІІІ. ВІДБІР ЗРАЗКІВ З ДОВКІЛЛЯ ДЛЯ МІКРОБІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	
1. Основні умови при відборі зразків з поверхонь доквілля	16
2. Об'єкти відбору зразків	18
3. Методи відбору зразків з поверхонь доквілля	19
4. Відбір зразків змивів методом тампону	20
5. Відбір зразків методом занурення та методом прямого змиву	25
6. Нейтралізація дезінфекційних засобів	26
7. Відбір зразків відбитків - контактний метод	26
8. Відбір зразків з підлоги за допомогою бахіл (шкарпеток)	27
9. Маркування зразків відібраних з поверхонь доквілля	27
10. Доставка зразків змивів та відбитків	27
11. Оформлення документів при відборі зразків з об'єктів доквілля	28
12. Альтернативні методи контролю чистоти поверхонь	29
Додаток 1	31
Додаток 2	32

Сфера застосування

Науково-методичні рекомендації розроблені для державних інспекторів та уповноважених осіб, які здійснюють відбір зразків під час заходів державного контролю, при здійсненні гігієнічного моніторингу об'єктів санітарних заходів ¹ і зразків з поверхонь потужностей ²; працівникам уповноважених лабораторій, яким компетентним органом для цілей державного контролю надано повноваження проводити лабораторні дослідження відібраних зразків кормів, сіна, соломи, побічних продуктів тваринного походження та речовин (у т.ч. з довкілля), які пов'язані з виробництвом та/або обігом харчових продуктів або кормів, здоров'ям та благополуччям тварин ⁴, в тому числі первинним ⁵; для операторів ринку, спеціалістів з якості виробництв та внутрішніх аудиторів, з метою реалізації вимог біобезпеки та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах Системи управління безпечністю харчових продуктів (НАССР); для уповноважених осіб, які здійснюють відбір зразків під час заходів контролю закладів у сфері господарської діяльності, які можуть становити ризик для здоров'я та санітарно-епідемічного благополуччя населення ⁶.

Примітки:

¹ **об'єкти санітарних заходів** - харчові продукти, матеріали і предмети, призначені для контакту з харчовими продуктами, та маркування, якщо воно стосується безпечності харчових продуктів (ЗУ №2042-VIII).

² **потужності** - споруди або комплекс споруд, приміщення, будівлі, обладнання та інші засоби, включаючи транспортні засоби, а також територія, що використовуються у виробництві та/або обігу об'єктів санітарних заходів (ЗУ №771/97-ВР);

потужності - будь-які території, будівлі, споруди, приміщення, обладнання, транспортні засоби, що використовуються для розведення, вирощування, утримання, карантинування, переміщення (транспортування), тренування, проведення змагань, виставок (огляду), конкурсів, вилову, забою або обігу тварин; виробництва та/або обігу біологічних продуктів, репродуктивного матеріалу, ветеринарних препаратів, лікувальних кормів; знищення, утилізації або іншого поводження з побічними продуктами тваринного походження (ЗУ №2498-XII).

³ **відбір зразків** - форма державного контролю, що полягає у здійсненні відбору зразків харчових продуктів, кормів, сіна, соломи, побічних продуктів тваринного походження або будь-яких речовин (у тому числі з довкілля), які пов'язані з виробництвом та/або обігом харчових продуктів або кормів, здоров'ям та благополуччям тварин, з метою перевірки шляхом проведення простих або лабораторних досліджень (випробувань) відповідності законодавству про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин (ЗУ №2042-VIII).

⁴ **тварини** – усі хребетні та безхребетні тварини, тобто живі істоти, які відмінні від людини, але наділені чутливістю; тварини аквакультури – водні тварини (гідробіонти), що є об'єктами аквакультури; сільськогосподарські тварини – тварини, у тому числі риби, рептилії та амфібії,

які вирощуються та/або утримуються людиною для виробництва харчових продуктів, побічних продуктів тваринного походження (шерсть, шкури, хутро), а також для інших сільськогосподарських цілей; свійська птиця – птахи, які вирощуються та утримуються з метою: а) виробництва м'яса, харчових яєць та інших продуктів; б) поповнення поголів'я пернатої дичини; в) використання для виробничих цілей; наземні тварини – птахи, наземні ссавці, бджоли та джмелі; водні тварини (гідробіонти) – тварини, що належать до нижчезазначених видів, включаючи їхні яйця, сперму та гамети (ЗУ №2498-XII).

5 первинне виробництво - виробництво, розведення та/або вирощування первинної продукції, у т.ч. збір врожаю, доїння, розведення та/або утримання сільськогосподарських тварин до моменту їх умертвіння (забою), заготівля меду та/або інших їстівних продуктів бджільництва, збір дикоросів (грибів, ягід, горіхів, інших плодів та/або рослин чи їх частин), добування (вилов) рибних продуктів, полювання на тварин (ЗУ №771/97-ВР).

первинне виробництво (primary production stage) – сукупність етапів виробництва харчової продукції, включно усі стадії – від ферми до збору урожаю або доставки тварин на бійню (*ISO 13307 Microbiology of food and animal feed. Primary production stage. Sampling techniques*).

6 санітарно-епідемічне благополуччя населення - стан здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини, за якого показники захворюваності перебувають на усталеному рівні для даної території, умови проживання сприятливі для населення, а параметри факторів середовища життєдіяльності знаходяться в межах, визначених санітарним законодавством (ЗУ № 2573-IX).